

System wczesnego ostrzegania Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, zapewne jedyna tego rodzaju metoda analizy sytuacji banków stworzona w Polsce⁵⁾, wykorzystuje bankowe dane sprawozdawcze. Dane te nie podlegają indywidualnej ocenie, lecz – przy zastosowaniu systemu punktowego – mają udział w tworzeniu tzw. wskaźnika syntetycznego. Poziom tego wskaźnika określa sytuację banku.

Optymalny byłby system wczesnego ostrzegania, w którym wskaźnik syntetyczny oceny sytuacji banków zostałby oparty na wielu powszechnie stosowanych wskaźnikach szczegółowych, których wartości statystycznie istotnie różniłyby się w przypadkach banków, które upadły, i tych, których wypłacalność nie była zagrożona. Niestety, konstrukcja takiego wskaźnika wymaga zarówno relatywnie długiego (np. 20-letniego) okresu obserwacji, jak i licznej populacji banków, które upadły. W Polsce żaden z tych warunków nie jest spełniony, stąd system wczesnego ostrzegania Bankowego Funduszu Gwarancyjnego nieuchronnie jest arbitralny w wyborze wskaźników szczegółowych, służących skonstruowaniu wskaźnika syntetycznego, oraz w ich punktowaniu.

W tym miejscu należy przypomnieć, iż system wczesnego ostrzegania Bankowego Funduszu Gwarancyjnego uwzględnia w konstrukcji wskaźnika syntetycznego 11 wskaźników szczegółowych, z których kilka zostało zdefiniowanych w Funduszu na potrzeby systemu. Wskaźniki te zostały wybrane po wnikliwej uprzedniej analizie danych banków. Następnie zostały podzielone na cztery jednorodnie grupy, którymi są: grupa wskaźników efektywności, wskaźników płynności i wypłacalności, wskaźników jakości aktywów oraz wskaźników struktury i dynamiki. Co szczególnie ważne: punktowaniu podlega zarówno bieżący poziom wskaźników, jak i ich zmienność, czyli dynamika. To właśnie stanowi istotę systemu wczesnego ostrzegania.

Dla większości wskaźników szczegółowych zostały przyjęte jako wzorce do punktowania ich znaczenia w ocenie sytuacji banku, czyli wpływu na poziom wskaźnika syntetycznego, jednoznaczne wartości liczbowe, zapisane w postaci przedziałów zmienności. W przypadku pozostałych zastosowano wartości średnio-sektorowe, co z metodologicznego punktu widzenia może budzić wątpliwości, jest jednak celowe, gdyż sektor bankowy wykazuje długookresowe tendencje zmienności poziomu wskaźników.

Skoro obecnie nie jest możliwe stworzenie systemu wczesnego ostrzegania obiektywnego pod względem metodologicznym⁶⁾, należy posługiwać się systemem w pewnej mierze arbitralnym, o którego jakości rozstrzyga praktyka stosowania. Skrótowno sprawę ujmując, doświadczenia Bankowego Funduszu Gwarancyjnego w stosowaniu systemu są pozytywne. Dzięki systemowi udało się zawczasu zidentyfikować banki, w których rozwój sytuacji budził zaniepokojenie, a których późniejsze wyniki potwierdziły zasadność zaniepokojenia.

System wczesnego ostrzegania jest stosowany do pierwszej oceny sytuacji banków⁷⁾. Po ustaleniu, iż sytuacja danego banku nie jest korzystna, poddaje się go bardziej wnikliwej ocenie. Trudno wyobrazić sobie, by Bankowy Fundusz

Gwarancyjny mógł poprzestać na ogólnej ocenie oferowanej przez system. Konieczne jest zidentyfikowanie źródeł złej sytuacji banku.

Zebrane doświadczenia potwierdziły, jak istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa banku są jego rozmiary mierzone funduszami własnymi⁸⁾. Bank dużych rozmiarów jest bezpieczniejszy, co znalazło wyraz w zastosowaniu mnożnika kapitałowego. Skorygowany wskaźnik syntetyczny oceny sytuacji banku tym samym jest równy:

$$\text{skor. wsk. synt.} = \text{wsk. synt.} \cdot \text{mn. kap.},$$

przy czym mnożnik dany jest wzorem:

$$\text{mn. kap.} = (K_{\text{bank}} + K_{\text{max}} - 2K_{\text{min}}) / 2(K_{\text{max}} - K_{\text{min}}).$$

We wzorze tym K_{min} oznacza najniższy poziom funduszy własnych w badanej grupie banków (w tym przypadku banków komercyjnych), K_{max} poziom najwyższy, natomiast K_{bank} poziom w konkretnym banku⁹⁾. Zostało przy tym arbitralnie przyjęte, iż K_{min} ma wartość 0,5, K_{max} wartość 1, a funkcja łącząca te wartości jest funkcją liniową.

Rankingi banków sporządzone według wskaźnika nieskorygowanego i skorygowanego różnią się. Jest to cenna informacja, z której można odczytać, iż sytuacja ekonomiczna banku nie zależy od jego rozmiarów, natomiast bezpieczeństwo tak. Banki mniejszych rozmiarów znajdujące się w złej sytuacji ekonomicznej powinny być poddane szczególnie dokładnej obserwacji.

Zebrane doświadczenia pozwoliły dokonać modyfikacji również innych elementów systemu wczesnego ostrzegania. Z miejsca trzeba jednak zastrzec, że modyfikacje te nie objęły podstawowej konstrukcji systemu, by nie wykluczać możliwości porównań międzyokresowych. W całości dotyczyły one przedziałów zmienności wskaźników szczegółowych.



W opinii konstruktorów i użytkowników system wczesnego ostrzegania działa sprawnie. Nie można zgodzić się z zarzutem, iż z istoty swojej nie jest on zbudowany poprawnie, który to pogląd wyraził Błażej Lepczyński¹⁰⁾. Istota zarzutu B. Lepczyńskiego sprowadza się do stwierdzenia, iż bank może zostać zidentyfikowany przez system jako będący w dobrej sytuacji, podczas gdy na podstawie pewnej grupy wskaźników powinien on zostać uznany za zagrożony. Dla udowodnienia swej tezy B. Lepczyński konstruuje trzy banki, którym w zupełnie przypadkowy sposób przypisuje punkty za określone poziomy wskaźników (tabela 1). Bank określony jako Y jest bankiem najlepszym, gdyż posiada najwyższy wskaźnik syntetyczny, a jednocześnie jest zagrożony niewypłacalnością. Problem w tym, czy może tak być w rzeczywistości.

Tabela 1. Analiza kondycji finansowej trzech hipotetycznych banków

Grupa wskaźników / bank	Bank X	Bank Y	Bank Z
Efektywność	8	16	16
Płynność i wypłacalność	8	0	16
Jakość aktywów	6	12	0
Dynamika i struktura	3	6	0
Suma punktów	25	34	32
Miejsce w rankingu	III	I	II

Źródło: B. Lepczyński, *Ocena kondycji finansowej banków w świetle doświadczeń IBnGR*, w: „Bezpieczny Bank” nr 1 (2), 1998.

O ile istnienie banku X nie budzi wątpliwości, prawdopodobieństwo pojawienia się banków Y i Z trzeba uznać za niewielkie (banku Y nawet zerowe, co dalej zostanie wyjaśnione). Aby spełnić założenia podane w tabeli 1, banki Y i Z musiałyby charakteryzować się wartościami wskaźników podanymi w tabeli 2.

Tabela 2. Szczegółowa analiza dwóch hipotetycznych banków

Wskaźnik	Bank Y	Bank Z
Rentowność obrotu brutto	powyżej 30%	powyżej 30%
Rentowność aktywów	poniżej 3%	powyżej 3%
Wskaźnik możliwości pokrycia strat	+∞	+∞
Wskaźnik płynności	poniżej 0,6 i powyżej 3,0	(1,0; 3,0)
Współczynnik wypłacalności	poniżej 0%	(22%; 30%)
2Wskaźnik zabezpieczenia kapitałowego	poniżej -0,5	powyżej 0,5
Nieważony wskaźnik jakości portfela kredytowego	poniżej śr. w sekt. - 5 pp	powyżej śr. w sekt. + 5 pp
Ważony wskaźnik jakości portfela kredytowego	poniżej śr. w sekt. - 5 pp	powyżej śr. w sekt. + 5 pp

Źródło: Opracowanie własne.

Podstawowym warunkiem spełnienia tych założeń przez bank Y jest posiadanie ujemnych funduszy własnych. Tylko wtedy współczynnik wypłacalności osiągnie wartość mniejszą od zera. Rzadko zdarza się, by zmniejszenie kapitałów własnych do wartości ujemnych nastąpiło nagle w okresie jednego roku obrachunkowego¹¹⁾. Zazwyczaj sytuacja taka jest poprzedzona występowaniem strat w la-

tach ubiegłych. Istnienie banku, który uzyskałby jednocześnie maksymalną liczbę punktów w grupie wskaźników efektywności i minimalną w grupie wskaźników płynności i wypłacalności, jest wykluczone ze względu na budowę wskaźnika możliwości pokrycia strat, „łączącego” obie grupy wskaźników, co uszło uwadze krytyka systemu¹²⁾. Bank otrzymuje maksymalną ocenę w grupie efektywności za brak tego wskaźnika, tj. gdy nie wykazuje straty z lat ubiegłych.

Interesujące jest również założenie, że bank Y, ponoszący w latach ubiegłych straty, charakteryzuje się bardzo dobrą jakością aktywów i dużym zaufaniem klientów (wyższa niż średnio w sektorze wartość wskaźnika dynamiki depozytów). Bank Y nie jest zatem nawet bankiem hipotetycznym.

W przeciwieństwie do banku Y, występowanie banku charakteryzującego się podobnymi wartościami wskaźników jak bank Z jest możliwe. Sytuacja, gdy bank – mimo posiadania w swym portfelu kredytowym złych kredytów – osiąga dobre wyniki finansowe, jest prawdopodobna, jeśli należności nieregularne pojawiają się w banku w okresie poprzedzającym okres analizowany. Koszty zawiązania rezerw nie wpłyną wtedy bezpośrednio na zysk brutto okresu bieżącego. System wczesnego ostrzegania poza oceną wartości bezwzględnych wskaźników analizuje jednak także ich zmienność. Analizowany hipotetyczny bank, aby otrzymać podaną w tabeli 1 liczbę punktów, musiałby jednocześnie wykazywać poprawę rentowności aktywów o co najmniej 0,2 punktu procentowego i rentowności obrotu brutto o ponad 5 punktów procentowych (przy wysokich już wartościach wskaźników efektywności) oraz znaczne pogorszenie się tak ważonego, jak i nieważonego wskaźnika jakości aktywów w stosunku do średniej w sektorze bankowym. W przypadku gdy wartość średniej uległaby poprawie, a bank Z mimo względnego pogorszenia względem średniej zanotowałby bezwzględną poprawę wartości wskaźników jakości aktywów, bardzo dobre wartości wskaźników z grup efektywności oraz płynności i wypłacalności sprawiają, iż można wnioskować o poprawie sytuacji ekonomiczno-finansowej banku, co wskaże wskaźnik syntetyczny, gdyż taka jest jego rola.

Warto dodać, iż oba analizowane banki z racji występowania ujemnych funduszy własnych (bank Y) lub bardzo złej jakości aktywów (bank Z) podlegałyby stałemu i szczegółowemu monitorowaniu przez Fundusz.

Powyższy wywód ma jeszcze i ten walor, iż wskazuje na funkcjonalne czy też przyczynowo-skutkowe powiązanie różnych wielkości opisujących bank. Banki mogą być analizowane za pomocą wskaźników, które tylko w pewnej mierze są rozłączne. Poszczególne sfery działalności banku są ze sobą powiązane, stąd i pola percepcji wskaźników zachodzą na siebie. Gdyby jakakolwiek sfera była wyizolowana na tyle, by można było analizować ją oddzielnie, byłaby elementem innej struktury, gdyż strukturę (w tym przypadku bank) tworzą wyłącznie sfery powiązane.



Historia rozwoju myśli ekonomicznej, zarówno wielkich teorii, jak i konkretnych rozwiązań na potrzeby praktyki gospodarczej, dowodzi, iż nie ma w tym

względzie ideału. Proces poszukiwań trwa nieustannie. System wczesnego ostrzegania Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, który został stworzony w odpowiedzi na potrzebę całościowego badania sytuacji banków i sektora bankowego, nie wyłamuje się z tego schematu. W niniejszym opracowaniu została opisana jedna z jego zasadniczych modyfikacji, jaką stanowiło wprowadzenie mnożnika kapitałowego. Kolejną modyfikacją będzie stanowić wymiana niektórych wskaźników szczegółowych. Niezmienna pozostanie jedynie idea systemu, którą stanowi wskaźnik syntetyczny. Nawet gdyby wiarygodność wskaźnika syntetycznego została zakwestionowana metodologicznie, i tak należałoby go stosować, jako że jest sprawą niezwykle frapującą możliwość zapisania złożonej rzeczywistości za pomocą jednej liczby.

Atrakcyjność wskaźnika syntetycznego polega również na tym, że opisuje on rzeczywistość w formie abstrakcyjnej. W przypadku systemu wczesnego ostrzegania Bankowego Funduszu Gwarancyjnego jest to opis banku za pomocą liczby, której nie można wprost odczytać z danych bankowych.

Ryszard Bartkowiak, Wojciech Konat

Przypisy

- ¹⁾ Ustawa o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, art. 38.
- ²⁾ System ten został przedstawiony w artykule *Kryteria i metody oceny zagrożenia wypłacalności banku. Wnioski z doświadczeń Bankowego Funduszu Gwarancyjnego dla budowy systemu wczesnego ostrzegania*, autorstwa R. Bartkowiaka, M. Iwanicz-Drozdowskiej, W. Królaka i I. Sowińskiej, opublikowanym w „Bezpiecznym Banku” nr 1, 1997.
- ³⁾ W przypadku banków spółdzielczych, które tak pod względem organizacyjnym, jak charakteru działalności różnią się od banków komercyjnych, Bankowy Fundusz Gwarancyjny dysponuje odmiennym systemem wczesnego ostrzegania, który został zaprezentowany przez M. Zaleską w artykule *System wczesnego ostrzegania o trudnościach banku*, zamieszczonym w pracy *Ekonomika banku spółdzielczego* pod red. J. Szambelańczyka.
- ⁴⁾ Stosowanie systemu wczesnego ostrzegania w cyklu kwartalnym wynika stąd, iż wykorzystuje on dane z rachunku wyników banków, które są sporządzane na koniec kwartału.
- ⁵⁾ Kompleksowej oceny sytuacji banków dokonuje corocznie „Gazeta Bankowa”, tyle że stosowanego przezeń systemu nie można żadną miarą porównywać z systemem wczesnego ostrzegania Bankowego Funduszu Gwarancyjnego. Jest to raczej system iteracyjny: sukcesywnego stosowania różnego rodzaju kryteriów i wskaźników, dla którego trudno zdefiniować klarowną metodologicznie podstawę. Ponadto, ze względu na odnoszenie się za każdym razem do średnich z różnych grup banków, system „Gazety Bankowej” wyklucza wszelkie porównania międzyokresowe, nie spełnia zatem fundamentalnego warunku systemu wczesnego ostrzegania.
- ⁶⁾ Bankowy Fundusz Gwarancyjny stworzył koncepcję takiego systemu wczesnego ostrzegania, ale ze względu na brak danych (historycznych) dotychczas go nie stosuje.

- ⁷⁾ Nieporozumieniem jest sformułowanie B. Lepczyńskiego, będące krytyką systemu stosowanego w Bankowym Funduszu Gwarancyjnym: „Najważniejszym jednak argumentem przeciw stosowaniu miar syntetycznych do identyfikacji banków niewypłacalnych jest fakt, iż może powstać sytuacja, gdzie np. dwa banki mają zbliżoną lub taką samą wartość wskaźnika syntetycznego, a jednocześnie charakteryzują się odmienną kondycją finansową” (*Ocena kondycji finansowej banków w świetle doświadczeń IBnGR*, „Bezpieczny Bank” nr 1 (2), 1998, s. 98). Rzecz w tym, że system wczesnego ostrzegania zastępuje inne miary oceny sytuacji banków. Gdyby inne miary pozwalały właściwie ocenić sytuację banków, nikt nie konstruowałby systemu wczesnego ostrzegania, który – wbrew temu, co twierdzi B. Lepczyński (s. 98) – jest narzędziem zdecydowanie bardziej skomplikowanym.
- ⁸⁾ W praktyce Bankowego Funduszu Gwarancyjnego bezpieczeństwo banku jest definiowane z perspektywy jego głównych wierzycieli, czyli deponentów.
- ⁹⁾ W przypadku banku o najniższych funduszach własnych K_{bank} pokrywa się z K_{min} , natomiast w przypadku banku o funduszach największych K_{bank} pokrywa się z K_{max} .
- ¹⁰⁾ B. Lepczyński, op.cit.
- ¹¹⁾ Jeśli nawet sytuacja taka miałaby miejsce, to bank wykazywałby stratę bieżącą i wartości wskaźników efektywności nie osiągnęłyby podanych w tabeli 2 wartości.
- ¹²⁾ Warto jeszcze raz przypomnieć, że system wczesnego ostrzegania Bankowego Funduszu Gwarancyjnego stosuje wskaźniki szczegółowe oceny sytuacji banków, które zostały stworzone specjalnie dla jego potrzeb.